

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXI (2/2019)

Ewa MUSIAŁ*

Współpraca rodziców i nauczycieli czynnikiem warunkującym efektywność pracy szkoły (ze szczególnym uwzględnieniem edukacji wczesnoszkolnej) – perspektywa teoretyczna

The cooperation of parents and teachers is a factor conditioning the effectiveness of schoolwork (with particular emphasis on early education) – theoretical perspective

Abstrakt

Cel. Rodzina jest bardzo ważnym wyznacznikiem szans edukacyjnych dzieci, często nawet czynnikiem decydującym. Szkoła zaś, aby być miejscem przyjaznym, nowoczesnym i bezpiecznym, sprzyjającym pełnemu rozwojowi uczniów, aby skutecznie realizować swoje zadania, musi niejako „przekonać” do siebie rodziców, którzy współtworzyć będą atmosferę, klimat placówki, współpracować z dyrekcją, wychowawcami, nauczycielami, będą podążać tą samą drogą i mieć na uwadze zawsze dobro dziecka. Współdziałanie nauczycieli i rodziców rozumiane jest na ogół jako wykonywanie przez nich wspólnych działań, służących dobru i pomyślności poszczególnych uczniów i ogółu klasy. Współpraca szkoły i rodziny sprzyja lepszemu poznaniu i rozumieniu uczniów przez nauczycieli i rodziców, przewartościowaniu postaw nauczycieli i rodziców, uwzględnianiu właściwego podejścia wychowawczego, udzielaniu sobie wzajemnej pomocy, stworzeniu wzajemnej atmosfery wychowawczej w szkole i w domu.

Metoda. Analiza literatury przedmiotu, badania własne.

Wyniki i wnioski. Rodzina jest podstawowym środowiskiem wychowawczym każdego dziecka. Istotnym dla niej wsparciem i pomocą są działania podejmowane przez szkołę.

* e-mail: ewa.musial@uwr.edu.pl

Zakład Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Przedszkolnej, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski, J.W. Dawida 1, 50-527 Wrocław, Polska

ORCID: 0000-0001-7710-2265

Zadania szkoły nie odnoszą się tylko do wspomagania w sytuacjach problemowych, lecz uwzględniają opinie rodziców w organizacji własnej pracy. Współpraca rodziny i szkoły przebiega dwukierunkowo, bowiem oba podmioty wzajemnie się uzupełniają i czerpią korzyści ze wspólnie podejmowanych działań.

Słowa kluczowe: rodzice, nauczyciele, uczeń, szkoła, współpraca

Abstract

Aim. The family is a very important indicator of children's educational opportunities, often even a decisive factor. The school, in order to be a friendly, modern, and safe place, conducive to the full development of students, in order to successfully carry out its tasks, must somehow "convince" parents who will contribute to the atmosphere of the facility, cooperate with the management, educators, teachers, will follow the same pattern, and always keep in mind the good of the child. The cooperation of teachers and parents is generally understood as the performance of joint actions by them, serving the selection and well-being of individual students and the class in general. The cooperation of the school and the family is conducive to a better knowledge and understanding of students by teachers and parents, re-evaluation of attitudes of teachers and parents, taking into account the correct educational approach, providing mutual assistance, and creating a mutual educational atmosphere at school and at home.

Method. Analysis of the subject literature.

Results. The family is the basic educational environment for every child. The school's activities are an important support and help for her. The tasks of the school do not only relate to support in problem situations, but also take into account the opinions of parents in the organization of their own work. The cooperation between family and school is two-way, as both entities complement each other and benefit from jointly undertaken actions.

Keywords: parents, teachers, student, school, cooperation

Wprowadzenie

*Zapewnienie dziecku możliwości zdobywania wiedzy
i umiejętności niezbędnych do pokonania dalszej „drogi życiowej”
powinno być w interesie zarówno rodziców jak i nauczycieli.
Dążenie do osiągnięcia tego najważniejszego celu
powinno scalić i prowadzić w tym samym kierunku te dwa podmioty.*
Janusz Korczak¹

Proces szeroko pojmowanej edukacji rozpoczyna się w rodzinie, a gdy dziecko osiągnie wiek obowiązku szkolnego, realizowany jest równolegle w dwóch środowiskach: naturalnym – rodzinie, i instytucjonalnym – szkole². W literaturze wielo-

¹ Szkoła Podstawowa im. Teodora Goździkiewicza w Dąbrowie Wielkiej [strona domowa], <https://spdabrowawielka.edupage.org/awards/> [dostęp: 28.11.2019].

² G. Gajewska, *Edukacja środowiskowa w przestrzeni życiowej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapi”, Toruń 2002, s. 55.

krotnie podkreśla się, że ani jedno, ani drugie środowisko nie jest w stanie ponieść wyłącznej i pełnej odpowiedzialności za edukację młodego pokolenia. Ryszard Wroczyński podkreśla: „ani szkoła, ani rodzina nie mogą spełniać swych funkcji bez ścisłego współdziałania [...] bez systematycznej i zorganizowanej współpracy domu i szkoły”³. Za rozwój dziecka odpowiedzialni są zarówno rodzice, jak i nauczyciele.

Rozpoczęcie nauki szkolnej powoduje u ucznia silne wrażenia związane z przystosowaniem do nowego, często obcego środowiska, kontaktami z grupą rówieśniczą, osobami dorosłymi, rozstaniem z domem, rodzicami, a zarazem natłokiem nowych obowiązków, nabywaniem progresywnych kompetencji (czytania, pisanie, liczenia), ograniczeniem aktywności o charakterze zabawowym, co wpływa często destrukcyjnie na psychikę dziecka, powodując dyskomfort psychiczny. Przebywanie w grupie przez czas, jakiego wymagają zajęcia lekcyjne, to trudne zadanie dla małego ucznia. Powstaje wtedy wiele problemów, z którymi nie zawsze potrafi on sobie poradzić. Z tego powodu często doznaje nasilonego stresu. Start szkolny, mimo nadziei na sukces, jest źródłem wielu lęków i negatywnych myśli bądź wyobrażeń o własnej porażce i niepowodzeniu. Dziecko przeżywa szok poznawczy, społeczny, emocjonalny i organizacyjny. Thomas Luckmann dowodzi, że szok pojawia się zawsze przy przekraczaniu granicy między tym, co znane, a tym, co mniej lub w ogóle nie znane, i jest on poniekąd organizacyjnie i ideologicznie wpisany w szkołę ze względu na wypełnienie jej rytuałami, które są odmienne od rytuałów przedszkolnych⁴. Przejście z aktywności zabawowej w przedszkolu w tryb nauki szkolnej zmienia całkowicie rytm życia w rodzinie, czego istoty dziecko do końca nie rozumie. Odrabianie zadań okazuje się ważniejsze niż potrzeba zabawy, a czas pobytu na podwórku ograniczany jest liczbą tych zadań. Swoboda działania zastąpiona zostaje nakazem działania⁵. Z jednej strony mały uczeń jest podekscytowany nowościami, lecz z drugiej może odczuwać lęk przed rozstaniem z rodzicami i obawy przed nieznaną sytuacją, przytłoczeniem obowiązkami. Nie sprzyja to aktywności twórczej dzieci, ujawnieniu się ich potencjału, ponieważ w przesadny sposób koncentrują się one na swoich lękach zamiast na odważnym realizowaniu nowych zadań⁶. Dlatego istotnym warunkiem jest włączenie rodziców w proces wychowawczy oraz nawiązanie harmonijnej współpra-

³ M. Mendel, *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2007, s. 17–19.

⁴ P. L. Berger, T. Luckmann, *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, tłum. J. Niżnik, Książka i Wiedza, Warszawa 1983, s. 43.

⁵ D. Waloszek, *Między przedszkolem a szkołą: rozważania o gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2014, s. 24.

⁶ A. Dąbrowska, *Współpraca nauczycieli i rodziców, a dobro dziecka*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce: kwartalnik dla nauczycieli” 2006, nr 2, s. 47–48.

cy na płaszczyźnie szkoła – dom, w celu pokonania zaistniałych trudności i profilaktyki tych, które potencjalnie mogą zaistnieć w przyszłości. Oczywiście wychowawczą korzyścią wynikającą ze współdziałania rodziców i szkoły jest wspólny wychowawczy front – a w rezultacie lepsze efekty. Z dydaktycznego punktu widzenia, jeżeli rodzice wiedzą, czego uczy się ich dziecko, mogą pomóc, wesprzeć, zrozumieć. „Jak się okazuje, kiedy zwrócono uwagę na rodziców dzieci odnoszących w szkole sukcesy, zauważono, że bardziej niż inni interesują się oni dziećmi i ich sytuacją szkolną. Zauważono również, iż praca nauczyciela z uczniami, których rodzice angażują się w życie szkoły, jest dużo łatwiejsza”⁷. Z przeprowadzonych w 2013 roku badań własnych, o charakterze sondażu diagnostycznego, w których udział wzięło 250 rodziców i 50 nauczycieli, wynika, że nauczyciele we współpracy z rodzicami, co do której „życzyliby sobie”, aby miała charakter „celowy, systematyczny, regularny”, dostrzegają szereg możliwości w kierunku wspierania edukacji uczniów. Na pytanie „Czy współpraca nauczycieli z rodzicami ucznia ma znaczenie dla jego osiągnięć szkolnych?” – ponad 80% badanych nauczycieli odpowiedziało twierdząco. Najczęściej argumentowali swoją opinię następująco:

Kiedy jest kontakt z rodzicami, można ustalić taki plan działania, który później obie strony będą mogły realizować, może to dotyczyć uczniów zdolnych, przeciętnych i słabych.

Rodzice często nawet nie starają się pomagać dzieciom w nauce, bo nie mają wiedzy z zakresu techniki pracy umysłowej, można to trochę uzupełnić w ramach pedagogizacji, na zebraniach o tym mówić, może nie taki diabeł straszny... Rodzicowi trzeba konkretnie powiedzieć, jakie dziecko ma problemy szkolne i jak mu pomóc w ich rozwiązywaniu.

Dobrze jest jak uczeń wie, że jego rodzic nim się interesuje, że mu na nim zależy, że nie ma sensu oszukiwać, bo rodzic i tak się dowie od nauczyciela⁸.

Wzajemne relacje szkoły, rodziny i środowiska określa szereg aktów prawnych o charakterze/zasięgu tak globalnym, jak i krajowym. Polska, jako kraj członkowski Unii Europejskiej, oraz przynależący do ONZ, przyjęła: Powszechną Deklarację Praw Człowieka, Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Deklarację Praw Dziecka ONZ, Uchwałę Parlamentu Europejskiego o Wolności Wychowania we Wspólnocie Europejskiej. Prawa rodziców zawarte w tych aktach dotyczą: prawa do określania wychowania i rodzaju nauczania ich małoletnich dzieci; prawa do wyboru szkoły dla dziecka; prawa

⁷ C. Christopher, *Nauczyciel – rodzic: skuteczne porozumiewanie się*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, s. 15.

⁸ Badania przeprowadziłam w szkołach podstawowych i gimnazjach w województwie opolskim i dolnośląskim.

do wychowania dzieci zgodnie z przekonaniami religijnymi rodziców, przy czym dziecko musi mieć zapewniony dostęp także do szkoły, w której nie jest uprzywilejowana żadna religia i żaden światopogląd. Głównymi dokumentami o zasięgu krajowym, które również kładą akcent na współpracę rodziców z nauczycielami, są Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ustawa – Prawo oświatowe (wcześniej Ustawa o systemie oświaty) i Ustawa – Karta Nauczyciela. Obecny Minister Edukacji Narodowej podkreśla, iż system oświaty zapewnia m.in. wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny, a podstawowym obowiązkiem nauczycieli jest kierowanie się dobrem uczniów, troska o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej uczniów. Jasno określone zostały cele współpracy obu środowisk⁹. Dodatkowo statut każdej szkoły określa formy tego współdziałania, uwzględniając prawo rodziców do: znajomości zadań i zamierzeń dydaktyczno-wychowawczych w danej klasie i szkole, znajomości przepisów dotyczących oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, uzyskiwania w każdym czasie rzetelnej informacji na temat swojego dziecka, jego zachowania, postępów i przyczyn trudności w nauce, uzyskiwania informacji i porad w sprawach wychowania i dalszego kształcenia swych dzieci, wyrażania i przekazywania organowi sprawującemu nadzór pedagogiczny opinii na temat pracy szkoły, znajomości terminów organizowania stałych spotkań z rodzicami w celu wymiany informacji oraz dyskusji na tematy wychowawcze, etc. Zazwyczaj, w ramach projektowanej współpracy, placówki oświatowe dążą do: zaangażowania rodziców w sprawy kształcenia, wychowania i sprawowania właściwej opieki nad dziećmi; rozwijania poczucia współodpowiedzialności rodziców za efekty kształcenia i wychowania; usprawnienia pracy wychowawczej z uczniem poprzez wzajemną współpracę dom – szkoła; uświadomienia rodzicom i nauczycielom, że wielostronny rozwój młodego człowieka zależy od wspólnie realizowanych przez szkołę i dom działań; wzmocnienia więzi pomiędzy nauczycielami a domem rodzinnym ucznia/wychowanka¹⁰.

Współpraca rodzice – szkoła: kontekst znaczeniowy

Współpraca rodziców i nauczycieli definiowana jest jako „współdziałanie między nauczycielami i rodzicami, zmierzające do urzeczywistnienia określonych celów, w tym

⁹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, Dz.U. 2019, poz. 1148, 1078, 1287, 1680, 1681, 1818, 2197, 2248.

¹⁰ Przykładowy *Szkolny Program Współpracy z Rodzicami Zespołu Szkół nr 10 w Toruniu*, <http://www.xlo.torun.pl/images/pliki/dokumenty/program-wspolpracy-z-rodzicami.pdf> [dostęp: 28.11.2019].

zwłaszcza podejmowania wspólnych decyzji i konkretnych działań¹¹. Jest wzajemnym wspomaganiami się i współdziałaniem podmiotów w realizacji wspólnego celu. Opiera się na wzajemnym zaufaniu, lojalności, podporządkowaniu się celowi, który musi być należycie uświadomiony zarówno przez rodziców, jak i przez nauczycieli¹². Powinna polegać na ciągłym, wzajemnym uzupełnianiu się, aby gwarantować podopiecznym możliwie najwięcej doświadczeń niezbędnych do ich harmonijnego rozwoju¹³. O tym, że ta współpraca jest efektywna, można mówić wówczas, gdy dwie zaangażowane w nią strony traktują siebie z należyty szacunkiem, w dążeniu ku realizacji wspólnego dla obu podmiotów celu. Jednakowe dążenie do tych samych wartości pozwala na budowanie relacji i konstruktywne rozwiązywanie konfliktów¹⁴. Warunkiem współpracy jest stworzenie wspólnoty w działaniu. Nauczyciele i rodzice muszą wytworzyć wspólną linię działania i uzgodnić jego cel. Istotne tu jest przede wszystkim określenie, co każda ze stron będzie robić w ramach wspólnej pracy. Stroną inicjującą i podtrzymującą efektywną współpracę powinna być szkoła. Nauczyciele posiadający odpowiednie kompetencje i doświadczenie winni nawiązać i pielęgnować kontakty z rodziną, dbać o ścisłe współdziałanie i rozwijanie współpracy ze środowiskiem rodzinnym dziecka, wspomagać rodzinę w procesie wychowania, wzmacniać jej pozytywne oddziaływania i kompensować braki, których nie są w stanie ustrzec się nawet najlepsi rodzice¹⁵.

Wyznaczone cele wykluczają postrzeganie rodziców, jako kogoś gorszego w hierarchii, wymagają natomiast od nauczycieli partnerskiego ich traktowania. Okazywanie życzliwości i zrozumienia wobec problemów i sytuacji życiowej dziecka i jego rodziny stanowi o sukcesie wzajemnych interakcji¹⁶. Warto o nie zabiegać, gdyż rosnąca świadomość rodziców, którzy coraz częściej zdają sobie sprawę ze swojej ważnej roli w procesie edukacji dzieci, powoduje, że stosunkowo chętnie deklarują oni chęć zaangażowania się. Jeśli nauczyciele ułatwią im wejście w przestrzeń szkolną i zapoznanie się z wymogami szkoły wobec ich dzieci, pomogą im zrozumieć, czego i w jaki sposób ich wychowankowie się uczą. Ze strony rodziców zaprocentuje to efek-

¹¹ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Impuls, Kraków 2007, s. 177.

¹² M. Winiarski, *Dialog i współpraca nauczycieli i rodziców*, „Nowa Szkoła” 2002, nr 10.

¹³ M. Babiuch, *Jak współpracować z rodzicami trudnych uczniów*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 7.

¹⁴ S. Rogala, *Partnerstwo rodziców i nauczycieli*, PWN, Warszawa – Wrocław 1989, s. 11.

¹⁵ E. Zyzik, *Sposoby realizacji współpracy szkoły z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym*, „Pedagogika Rodziny” 2001, nr 1/3/4, s. 93–100.

¹⁶ E. Biaduń-Korulczyk, K. Sochocka, K. Van Laere, *Integracja poza schematami: poradnik dla nauczyciela nauczania początkowego*, Fundacja Poza Schematami, Warszawa 2017, s. 28.

tywniejszym wspieraniem i motywowaniem dzieci do nauki i zdobywania kolejnych umiejętności. Nauczyciel, który ma aspiracje osiągać sukcesy w pracy z uczniem, podążać za nim i wspierać go w procesie edukacji, musi pozyskać sobie rodziców. Nie ma ku temu lepszej drogi niż włączenie ich do aktywności szkolnej i rozwinięcie wszechstronnych form współpracy, oraz danie im możliwości „prześlaknięcia” klimatem szkoły i doświadczenia procesu edukacyjnego, w którym uczestniczą ich dzieci¹⁷.

Wzajemne kontakty rodziców i nauczycieli w kształceniu i wychowaniu ucznia umożliwiają właściwe i jednolite kształtowanie w nim wierności prawdzie i dobru. Umożliwiają też zapoznanie się z troskami, życzeniami jednej i drugiej strony. Alicja Kazubska wymienia korzyści współpracy rodziców i nauczycieli: przyczynia się ona do pogłębienia wiedzy nauczycieli o uczniach, ich rodzinach, wypełnianiu przez nauczycieli funkcji opiekuńczo-wychowawczej, napotykanym przez rodziców problemach; umożliwia rodzicom uzyskanie bądź poszerzenie wiedzy i umiejętności pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych; dostarcza rodzicom informacji o nauczycielach, funkcjonowaniu szkoły, zachowaniu ich dzieci w środowisku szkolnym; ogranicza wzajemne negatywne nastawienie, nieufność, a umożliwia wyjaśnianie nieporozumień, podnoszenie autorytetu rodziców i nauczycieli; umożliwia zbliżenie społeczno-emocjonalne sprzyjające postawom tolerancji, wyrozumiałości, wzajemnej pomocy; umożliwia większy udział rodziców w konstruowaniu różnorodnych programów szkolnych, a dzięki temu rodzi się poczucie współodpowiedzialności rodziców; zwiększa świadomość pedagogiczną rodziców; odgrywa istotną rolę w tworzeniu właściwej atmosfery wychowawczej w domu i szkole; ułatwia nawiązanie relacji o charakterze osobowym, co jest niezbędnym krokiem do upodmiotowienia wzajemnych relacji; współdziałanie rodziców i nauczycieli umożliwia szerzenie idei współpracy międzyludzkiej i rozwijanie tych umiejętności u uczniów. To z kolei sprzyja ich wyższym osiągnięciom dydaktycznym, wyższej aktywności pozalekcyjnej i zaangażowaniu w życie klasy; umożliwia wzajemną pomoc w sytuacjach, gdy rodzina albo szkoła nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć napotykanym trudności; przyczynia się do humanizacji i demokratyzacji relacji edukacyjnych¹⁸. Zazwyczaj obszarami współpracy są:

- pomoc szkole w rozwiązywaniu bieżących problemów w zakresie organizacyjnym, dydaktycznym i wychowawczym (przykładowe środki współpracy: współdziałanie rodziców w motywowaniu uczniów do nauki i zapewnienie im odpowiednich wa-

¹⁷ Tamże.

¹⁸ A. Kozubska, *Rodzice w zreformowanej szkole: mity czy rzeczywistość?*, [w:] A. Janke (red.), *Pedagogika rodzinna na progu XXI wieku: rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań: praca zbiorowa*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2004, s. 314–315.

- runków do odrabiania lekcji, aktywne włączenie się do pracy wychowawczej i dydaktycznej poprzez omawianie koncepcji pracy szkoły, wspomaganie, doradzanie nauczycielom w odpowiednich sytuacjach);
- zapewnienie pomocy materialnej uczniom zdolnym i pozostającym w trudnej sytuacji finansowej (przykładowe środki współpracy: przyjmowanie zgłoszeń od rodziców pozostających w ciężkiej sytuacji finansowej i życiowej [wychowawca, pedagog], prowadzenie przez wychowawcę lub pedagoga szkolnego wywiadu środowiskowego w celu ustalenia zakresu pomocy dziecku, na bieżąco przez cały okres roku szkolnego, pomoc w pozyskiwaniu stypendiów socjalnych i naukowych);
 - podnoszenie jakości pracy i promowanie wizerunku szkoły (przykładowe środki współpracy: współudział w organizacji „Dnia otwartego” szkoły, pomoc w przygotowaniu materiałów promocyjnych szkoły);
 - adaptacja uczniów nowoprzyjętych (przykładowe środki współpracy: spotkania informacyjne dla rodziców uczniów rozpoczynających naukę w szkole, organizowanie wyjazdów integracyjnych dla uczniów klas pierwszych z udziałem rodzica jako asystenta wychowawcy/opiekuna);
 - stworzenie rodzicom okazji do obserwacji dziecka w trakcie życia szkolnego (przykładowy środek współpracy: uczestnictwo rodziców w imprezach i uroczystościach szkolnych, świętach państwowych);
 - zapoznanie rodziców z prawem szkolnym (przykładowe środki współpracy: zapoznanie rodziców ze statutem szkoły, wewnątrzszkolnymi regulaminami, planem wychowawczym i profilaktycznym szkoły, programem wychowawczym klasy, zapewnienie rodzicom dostępu do wyżej wymienionych dokumentów na stronie internetowej szkoły, w bibliotece, u pedagoga szkolnego, w sekretariacie szkoły, informowanie na bieżąco o zmianach rozporządzeń, zapisów w statucie, regulaminach, innych istotnych dokumentach szkolnych);
 - wymiana informacji na temat ucznia (przykładowe środki współpracy: uczestnictwo rodziców w spotkaniach klasowych, na których poruszane są sprawy bieżące klasy i szkoły, organizowanie przez dyrektora szkoły spotkań ogólnych dla rodziców, korzystanie przez rodziców z dyżurów dyrektora, nauczycieli, pedagoga; pozyskiwanie informacji na temat postępów w nauce i zachowaniu ucznia przez bezpośredni kontakt z wychowawcą);
 - współorganizowanie działań w zakresie pracy dydaktycznej i wychowawczej szkoły oraz tworzeniu prawa szkolnego (przykładowe środki współpracy: opinio-
wanie pracy szkoły, przekazywanie własnych oczekiwań poprzez: uczestnictwo w badaniach ankietowych wewnątrzszkolnych i zewnętrznych, zgłaszanie informacji na temat funkcjonowania szkoły w bezpośrednim kontakcie z dyrektorem szkoły, udział rodziców w godzinach wychowawczych – jako ekspertów wspomagających wychowawcę klasy w realizacji planu wychowawczego, wychodzenie

- z własnymi inicjatywami i pomysłami w celu podniesienia atrakcyjności i jakości pracy placówki);
- współorganizowanie działań zmierzających do integracji ze środowiskiem szkolnym (przykładowe cele współpracy: angażowanie rodziców w organizację wspólnych imprez takich jak: Święto Edukacji Narodowej, Wigilii klasowych, obchodów Dnia Dziecka, pomoc rodziców w organizacji wycieczek, biwaków, imprez klasowych, udział przedstawicieli rodziców w uroczystościach szkolnych, olimpiadach i konkursach);
 - włączenie rodziców w działania podnoszące bezpieczeństwo w szkole (przykładowe środki współpracy: uczestnictwo rodziców w badaniach ankietowych analizujących zjawiska związane z bezpieczeństwem, udostępnienie rodzicom adresu poczty elektronicznej, gdzie mogą na bieżąco zgłaszać niepokojące zjawiska oraz dzielić się spostrzeżeniami na temat warunków bezpieczeństwa, informowanie Rady Rodziców o zaobserwowanych zagrożeniach, przekazywanie za jej pośrednictwem sugestii dyrektorowi szkoły, obecność rodziców w organizowanych przez szkołę warsztatach i na spotkaniach tematycznych w celu podniesienia świadomości i wiedzy na temat współczesnych zagrożeń);
 - wspólne działanie na rzecz promowania zdrowego stylu życia (przykładowy środek współpracy: informowanie uczniów i wychowanków internatu oraz ich rodziców o kołach zainteresowań i propozycji zajęć pozalekcyjnych);
 - doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców (przykładowe środki współpracy: korzystanie z konsultacji indywidualnych i spotkań zespołu problemowego, nawiązanie za pośrednictwem szkoły kontaktu z instytucjami pomocy, czynne uczestnictwo rodziców w różnych formach szkoleniowych proponowanych przez szkołę, cyklicznie organizowanych warsztatach, wykładach, prowadzenie spotkań/warsztatów przez rodziców ekspertów z innymi rodzicami)¹⁹.

Aby współpraca była efektywna (dla obu stron)

Warto, aby współpracę szkoły z rodziną dziecka warunkowało kilka prostych reguł. Są to zasady: pozytywnej motywacji, partnerstwa, jedności oddziaływań i systematycznej współpracy. *Zasada pozytywnej motywacji* mówi, że ważnym warunkiem skutecznej współpracy wychowawców i rodziców jest całkowicie dobrowolny w niej udział. Jest to możliwe, gdy wszyscy mają świadomość swojej roli we współpracy, jak również korzyści z nią związanych. *Zasada partnerstwa* podkreśla równorzędne prawa i obowiązki wychowawców i rodziców. Chodzi o to, aby żadna ze stron nie

¹⁹ Przykładowy Program Współpracy z rodzicami..., dz. cyt.

czuła się mniej wartościowa od drugiej, aby obie tworzyły rodzaj wspólnoty, której członkowie mają w miarę jednakowy udział w podejmowaniu decyzji i razem ponoszą odpowiedzialność za wprowadzenie ich w życie. *Zasada jedności oddziaływań* przypomina o konieczności realizowania przez wychowawców i opiekunów dziecka zgodnych celów w pracy wychowawczej. Oprócz zgodności celów ważne jest także uzgadnianie metod i form oddziaływań. *Zasada systematycznej współpracy* ukazuje potrzebę czynnego i stałego zaangażowania się w wykonywanie zadań inicjowanych i organizowanych podczas współdziałania wychowawców i rodziców²⁰. Warunki dobrej i skutecznej współpracy szkoły i rodziców formułuje Mieczysław Łobocki, wymieniając wśród nich:

- partnerskie relacje łączące nauczycieli i rodziców – wykluczą one dominację jednej ze stron i nie dopuszczają do zbyt dużej ingerencji rodziców w pracę nauczyciela, doprowadzą do tego, że podejmowane decyzje będą miały charakter kompromisu;
- wspólne cele wychowawcze szkoły i domu rodzinnego – ochronią dzieci przed wypaczeniem charakteru i nie dopuszczą do wzajemnego podważania własnych autorytetów, będą sprzyjały wielostronnemu rozwojowi uczniów, pozwolą na lepsze poznanie i rozumienie uczniów;
- swobodna wymiana opinii rodziców o rodzinie i szkole – przepływ informacji musi mieć charakter wielokierunkowy i dotyczyć powinien przede wszystkim postępów i trudności uczniów w nauce i zachowaniu. Pozwoli to nauczycielom szerzej spojrzeć na uczniów i zweryfikować własne o nich opinie, a rodzicom umożliwi bliższe poznanie środowiska szkolnego;
- wyświadczenie sobie konkretnych usług przez nauczycieli i rodziców – chodzi tu głównie o czynne zaangażowanie w wykonywaniu różnych zadań organizowanych w wyniku podjętej współpracy między szkołą i domem. Może to być pomoc rodziców związana z organizowaniem wycieczek, imprez i uroczystości szkolnych, jak również dyskretna pomoc nauczycieli w doradzaniu rodzicom w sprawie nurtujących ich problemów²¹.

Osiągnięcie zamierzonych celów uwarunkowane jest, oprócz ustalenia reguł, dobrą wolą ze strony nauczycieli i rodziców, dobrą organizacją i warunkami przebiegu zadań programowych, rozumieniem celowości współpracy dla stymulowania rozwoju dziecka, dostosowaniem zadań do potrzeb, możliwości i zainteresowań wychowanków etc. W wyniku prawidłowego wykorzystywania form i metod pracy, środków dydaktycznych, oraz gdy założone cele zostaną zrealizowane, wychowankowie staną

²⁰ A. Potręć, *Pomagajmy sobie nawzajem*, „Wychowanie Przedszkolne” 2000, nr 3, s.16.

²¹ M. Łobocki, *Współdziałanie nauczycieli i rodziców procesie wychowania*, Wydawnictwa Akademickie „Żak”, Warszawa 1985.

się aktywnymi, myślącymi i twórczymi ludźmi przygotowanymi do funkcjonowania w życiu społecznym²².

Sposoby realizacji współpracy szkoły z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym

W toku bezpośredniej realizacji statutowych zadań szkoły, zadań tworzenia optymalnych warunków dla procesu edukacyjnego dziecka w szkole jak i w domu rodzinnym, współpraca szkoły i rodziców opierać powinna się na różnorodnych tradycyjnych i innowacyjnych formach współdziałania obu tych środowisk. Z badań przeprowadzonych przez Marię Mendel na temat stanu współuczestnictwa rodziców w procesie edukacji dzieci wynika, iż trzy charakterystyczne formy współpracy to: utrzymanie kontaktu z nauczycielem (zebrania, rozmowy, korespondencja, inne), uczestnictwo i współorganizacja wycieczek, imprez klasowych, szkolnych, świadczenie pracy, usług na rzecz klasy, szkół (wykonywanie pomocy dydaktycznych, upiększanie klasy, dowożenie dzieci na basen itp.)²³. Z kolei Bernadeta Bębenek i Beata Maunduk wyróżniły następujące formy współpracy: zbiorowe – uczestniczy w nich co najmniej kilka osób, podejmowane są najczęściej sprawy ogółu uczniów. Mogą przyjmować postać spotkań roboczych, towarzyskich lub spotkań z ekspertem, spotkań dotyczących trudności wychowawczych, spotkań poświęconych pedagogizacji rodziców; indywidualne – tematami tego typu spotkań są indywidualne sprawy danego ucznia. Do najbardziej znanych form należą: konsultacje pedagogiczne, wizyty domowe, korespondencja, rozmowy telefoniczne; mieszane – mogą aktywizować wszystkich rodziców, określoną ich grupę lub pojedyncze osoby w zależności od celu podjętych działań²⁴. Zazwyczaj o owych formach kontaktu rodzice zostają poinformowani podczas pierwszego spotkania z wychowawcą oraz przez zapoznanie się z informacjami umieszczonymi na stronie internetowej szkoły.

Z praktyki wynika, że do form wiodących, które nauczyciel przed ich realizacją powinien zaplanować i potem systematycznie organizować, zalicza się: zebrania z rodzicami, grupowe bądź indywidualne konsultacje, indywidualne wizyty rodziców w szkole – o charakterze ustalonym i nieustalonym, wszelkie formy pedagogizacji rodziców w postaci szkoleń. Przez *zebranie z rodzicami* rozumie się zaplanowane, popołudniowe spotkanie rodziców uczniów danej klasy w wyzna-

²² E. Zyzik, *Sposoby realizacji...*, dz. cyt., s. 28.

²³ M. Mendel, *Rodzice i szkoła...*, dz. cyt., s. 125.

²⁴ B. Bębenek, B. Maunduk, *Formy współpracy nauczycieli i rodziców*, [w:] I. Nowosad (red.), *Nauczyciele i rodzice: współpraca w wychowaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2001, s. 104–109.

czonym pomieszczeniu, prowadzone przez wychowawcę klasy lub wyznaczonego przez dyrektora szkoły nauczyciela, służące omówieniu ważnych spraw szkolnych i klasowych. Prawo do zabrania głosu na zebraniu mają zarówno rodzice, jak i nauczyciele. Jeśli sytuacja tego wymaga, czas po zakończeniu zebrania przeznaczony jest na indywidualny kontakt rodziców z wychowawcą, nauczycielami, pedagogiem szkolnym, dyrektorem. Zebrania odbywają się zgodnie z harmonogramem kalendarza wydarzeń szkolnych. *Konsultacje* to zaplanowane i wyznaczone popołudniowe dyżury pedagoga, wychowawcy, nauczyciela, stwarzające możliwość kontaktu rodziców ze szkołą i zakomunikowania potrzeb rodziców i ich oczekiwań wobec szkoły. Przez *indywidualną wizytę rodziców w szkole* rozumie się ustaloną z wychowawcą, nauczycielem, pedagogiem, dyrektorem wizytę rodziców w szkole, wynikłą z potrzeby ich lub pracowników szkoły; nieustaloną wizytę rodzica w szkole, wynikającą z jego potrzeby, rodzic może odbyć z właściwym nauczycielem w czasie przerwy międzylekcyjnej lub w czasie, w którym nauczyciel nie prowadzi innych zajęć, z poszanowaniem czasu prywatnego nauczyciela/wychowawcy. Przez *szkolenie* (prowadzone przez pedagoga, nauczyciela, wychowawcę, zaproszonego gościa) i *warsztaty dla rodziców* rozumie się zorganizowane formy spotkań tematycznych dla rodziców, terminy tych spotkań ustala się w miarę potrzeb i zaprasza się zainteresowanych rodziców poprzez ogłoszenia i plakaty, oraz za pośrednictwem strony internetowej szkoły. Dopuszcza się inne formy działań wychowawców i nauczycieli, zmierzające do rozpoznania potrzeb i oczekiwań rodziców wobec placówki. Są to m.in. rozmowy telefoniczne z rodzicami, kontakt listowny – pisemne informacje, prośby, wezwania, zaproszenia, wspólny z policjantem lub pracownikiem pomocy społecznej wywiad w domu rodziny ucznia, wizyta wychowawcy, nauczyciela, pedagoga w domu rodziny ucznia – na wcześniejsze zaproszenie przez rodzinę, kontakt za pośrednictwem poczty elektronicznej, konsultacje z nauczycielem na terenie szkoły, spotkania w zespołach problemowych z udziałem rodzica, spotkania z rodzicami i uczniem (rodzinne), konsultacje i porady (z nauczycielem, wychowawcą, pedagogiem, Dyrektorem), organizacja pomocy pedagogicznej i psychologicznej, kierowanie do odpowiednich placówek pomocy, etc.²⁵

Konkluzja

W literaturze pedagogicznej znajdujemy wiele prac podejmujących zagadnienie wzajemnych relacji i związku między nauczycielami/wychowawcami a rodzicami uczniów. Rodzina jest także bardzo ważnym wyznacznikiem szans edukacyjnych

²⁵ E. Zyzik, *Sposoby realizacji...*, dz. cyt., s. 95.

dzieci już na szczeblu edukacji wczesnoszkolnej, często nawet czynnikiem decydującym. Stanowi ona mikroukład, w którym przekazywane są podstawowe wartości społeczne następnej generacji, a w ten sposób warunkuje się szkolne osiągnięcia dzieci, podobnie jak ich przyszłe kariery zawodowe – pisze Ewa Marynowicz-Hetka²⁶. Szkoła zaś, aby być miejscem przyjaznym, nowoczesnym i bezpiecznym, sprzyjającym pełnemu rozwojowi uczniów, aby skutecznie realizować swoje zadania, musi niejako „przekonać” do siebie rodziców, którzy współtworzyć będą atmosferę, klimat placówki, współpracować z dyrekcją, wychowawcami, nauczycielami, będą podążać tą samą drogą i mieć na uwadze zawsze dobro dziecka. Osiągnięcie tych założeń jest możliwe m.in. wtedy, gdy będą ze sobą współdziałać nauczyciele i rodzice – partnerzy, mający prawa i obowiązki.

Osobą odpowiedzialną za stan współuczestnictwa rodziców w procesie edukacji dzieci i młodzieży jest niewątpliwie nauczyciel. Zgodnie ze swoim powołaniem i funkcją, jaką pełni w szkole, inicjuje ów proces stwarzając korzystne warunki jego realizacji. Stanowisko to szczegółowo uzasadniają Przemysław Bąbel i Sławomir Trusz. Ich zdaniem „nauczyciel, przejmując współodpowiedzialność za wychowanie dziecka, które do tej pory było pod wpływem oddziaływań środowiska rodzinnego, powinien być zainteresowany otrzymaniem pomocy właśnie ze strony rodziców. Ponadto z racji swojego wykształcenia musi być przygotowany do zainicjowania wspólnych kontaktów”²⁷. Rodzic zaproszony do współpracy przez szkołę, świadomy swej roli, autentycznie zainteresuje się dziecięcym światem szkoły, tym co się w niej dzieje, będzie pytać, dociekać, analizować, ale też w zaufaniu przyjmować wiedzę i doświadczenie nauczycieli, wychowawców. Być może zadba on też o swoją wiedzę pedagogiczną /jej przyrost, a nie będzie starać się unikać nauczyciela. Jak wielokrotnie podkreśla w swoim ponadczasowym przesłaniu Meilutė Lukšienė, m.in. dom i szkoła sprawiają, że młody człowiek postrzega świat przez pryzmat przyswojonych wartości ogólnoludzkich, które stają się jego własnymi. Nabiera szacunku do tego, co stanowi bezcenne dobro, dobro, którym są wiedza i umiejętności. Staje się człowiekiem otwartym, co oznacza nie tylko chłonność, lecz również „wyjście na świat”, a co za tym idzie bardziej widocznym, uznawanym a nawet „odnajdywanym”²⁸. Maria Mendel podkreśla natomiast, że

²⁶ E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, *Rodzina i instytucje socjalno-wychowawcze*, CPBP, Łódź 1991, s. 130.

²⁷ P. Bąbel, S. Trusz, *Teoretyczne podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, „Nauczanie Początkowe” 2004, nr 2, s.12.

²⁸ M. Barkauskaite, O. Tijneliene, *Meilutė Lukšienė – inicjatorka pookupacyjnej reformy oświatowej na Litwie i twórcza tej koncepcji*, [w:] A. Szerlag, S. Walasek (red.), *Obrazy rodziny w ujęciu pedagogicznym i historycznym*, „Wychowanie w Rodzinie” 2012, vol. 5, s. 215–226.

nauczyciele jako wykonujący misję publiczną, jaką jest nauczanie, a przez to będąc wyalienowaną społecznie grupą, powinni dążyć do przymierza z rodzicami. Natomiast rodzice opowiadając się po stronie własnych dzieci, jednocześnie stają się sprzymierzeńcami nauczycieli. Wzajemna pomoc i wzajemny szacunek rodziców wobec nauczycieli i odwrotnie – są warunkiem *sine qua non* instytucjonalnej edukacji dzieci²⁹.

Im większa jest rodzicielska wiedza na temat funkcjonowania placówki, pracy nauczyciela, zadań szkoły, problemów, jakie każdego dnia rozwiązują nauczyciele, tym bardziej wzmacnia ta wiedza efekty edukacyjne, pozwala lepiej rozumieć dziecko na każdym etapie kształcenia. Autentyczne, trwale zainteresowanie postęпами w nauce, zachowaniu – daje dziecku i szkole pewność, iż mają w rodzinach oparcie (wsparcie) w realizowanych, jak i planowanych dopiero do realizacji przedsięwzięciach edukacyjnych. Rodzicom zaś daje poczucie spełnienia w roli partnerów, którzy mogą aktywnie uczestniczyć zarówno w procesie osiągania efektów edukacyjnych swoich dzieci, jak i w rozwoju placówki, w której potomstwo instytucjonalnie się kształci. Zatem nie tylko rodzice powinni współdziałać ze szkołą, ale też szkoła z rodziną dziecka. Punktem wyjścia w tym współdziałaniu musi być świadomość roli, jaką sprawuje rodzic wobec swojego dziecka, oraz roli nauczyciela, któremu je powierza. Odpowiedzialność rodziców za dziecko, jako naturalne prawo, w momencie pójścia dziecka do szkoły staje się współodpowiedzialnością rodzica i nauczyciela za to dziecko³⁰. Grażyna Miłkowska-Olejniczak akcentuje, że „proces autentycznego, w pełni podmiotowego włączania rodziców w życie współczesnej szkoły jest zjawiskiem nieuchronnym [...]”³¹.

Bibliografia

- Babiuch M., *Jak współpracować z rodzicami trudnych uczniów*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.
- Barkauskaite M., Tijuneliene O., *Meilutė Lukšienė – inicjatorka pookupacyjnej reformy oświatowej na Litwie i twórcza tej koncepcji*, [w:] A. Szerlag, S. Walasek (red.), *Obrazy rodziny w ujęciu pedagogicznym i historycznym*, „Wychowanie w Rodzinie” 2012, t. 5.
- Bąbel P., Trusz S., *Teoretyczne podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, „Nauczanie Początkowe” 2004, nr 2.
- Berger P.L., Luckmann T., *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, tłum. J. Niżnik, Książka i Wiedza, Warszawa 1983.

²⁹ M. Mendel, *Rodzice i nauczyciele jako...*, dz. cyt., s. 16.

³⁰ Tamże, s. 17–19.

³¹ G. Miłkowska-Olejniczak, *Podmiotowość rodziców w procesie kształcenia dziecka – złudzenia i nadzieje*, [w:] E. Kubiak-Szymborska (red.), *Podmiotowość w wychowaniu między ideą a rzeczywistością*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 1999, s. 227–239.

- Bębenek B., Maunduk B., *Formy współpracy nauczycieli i rodziców*, [w:] I. Nowosad (red.), *Nauczyciele i rodzice: współpraca w wychowaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2001.
- Biaduń-Korulczyk E., Sochocka K., Van Laere V., *Integracja poza schematami: poradnik dla nauczyciela nauczania początkowego*, Fundacja Poza Schematami, Warszawa 2017.
- Christopher C., *Nauczyciel – rodzic: skuteczne porozumiewanie się*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Dąbrowska A., *Współpraca nauczycieli i rodziców, a dobro dziecka*, "Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce: kwartalnik dla nauczycieli" 2006, nr 2.
- Gajewska G., *Edukacja środowiskowa w przestrzeni życiowej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2002.
- Szkoła Podstawowa im. Teodora Goździkiewicza w Dąbrowie Wielkiej [strona domowa], <https://spdabrowawielka.edupage.org/awards/> [dostęp: 28.11.2019].
- Kozubska A., *Rodzice w zreformowanej szkole: mity czy rzeczywistość?*, [w:] A. Janke (red.), *Pedagogika rodzinna na progu XXI wieku: rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań: praca zbiorowa*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2004.
- Łobocki M., *Współdziałanie nauczycieli i rodziców procesie wychowania*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1985.
- Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Impuls, Kraków 2007.
- Marynowicz-Hetka E., Piekarski J., *Rodzina i instytucje społeczno-wychowawcze*, CPBP, Łódź 1991.
- Mendel M., *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2007.
- Miłkowska-Olejniczak G., *Podmiotowość rodziców w procesie kształcenia dziecka – złudzenia i nadzieje*, [w:] E. Kubiak-Szyborska (red.), *Podmiotowość w wychowaniu między ideą a rzeczywistością*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 1999.
- Potręć A., *Pomagajmy sobie nawzajem*, „Wychowanie Przedszkolne” 2000, nr 3.
- Rogała S., *Partnerstwo rodziców i nauczycieli*, PWN, Warszawa – Wrocław 1989.
- Szkolny Program Współpracy z Rodzicami Zespołu Szkół nr 10 w Toruniu*, <http://www.xlo.torun.pl/images/pliki/dokumenty/program-wspolpracy-z-rodzicami.pdf> [dostęp: 28.11.2019].
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, Dz.U. 2019, poz. 1148, 1078, 1287, 1680, 1681, 1818, 2197, 2248.
- Waloszek D., *Między przedszkolem a szkołą: rozważania o gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2014.
- Winiarski M., *Dialog i współpraca nauczycieli i rodziców*, „Nowa Szkoła” 2002, nr 10.
- Zyzik E., *Sposoby realizacji współpracy szkoły z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym*, „Pedagogika Rodziny” 2001, nr 1/3/4.

